

Yüksek Lisans Öğrencilerinin Demokrasi Algılarına İlişkin Kavram Ağları

Burcu Ökmen¹, Şeyma Şahin² & Abdurrahman Kılıç³

Özet: Bireylerin sahip oldukları demokrasi algıları, demokrasinin toplumdaki varlığını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle demokrasinin özellikle öğrencileri yetiştiren öğretmenler tarafından doğru anlaşılıp anlaşılmadığının belirlenmesinin ve onların bu konudaki algılarının ortaya konulmasının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda bu araştırma ile; hepsi öğretmenlik yapan yüksek lisans öğrencilerinin seçmeli “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersi öncesi ve sonrasında demokrasiye ilişkin algılarının belirlenmesi ve bu algılarına ilişkin kavram ağlarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” deseni kapsamında yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde bir devlet üniversitesinin Eğitim Programları ve Öğretim ile Eğitim Yönetimi yüksek lisans programlarından seçmeli “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersini alan 16 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak projeksiyon tekniklerinden biri olan “kelime çağrışım tekniği” kullanılmıştır. Ders öncesi ve ders sonrası toplanan veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Hangi anahtar kavramlar için hangi kelimelerin ya da kavramların kaçar defa tekrarlandığını gösteren ders öncesine ve ders sonrasında ait iki kelime ilişkilendirme tablosu hazırlanmıştır. Oluşturulan bu kelime ilişkilendirme tabloları doğrultusunda ders öncesine ve ders sonrasında ilişkin kavram ağları oluşturulmuştur. Kavram ağları yorumlanarak araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları doğrultusunda çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokrasi Algısı, Kavram Ağı

Geliş Tarihi: 22.08.2019 – **Kabul Tarihi:** 06.01.2020 – **Yayın Tarihi:** 17.03.2020

DOI: 10.29329/mjer.2020.234.23

The Conceptual Networks Related to Graduate Students' Perceptions of Democracy

Abstract: The aim of this study is to determine the perceptions of the graduate students about democracy before and after the “Democracy and Human Rights” selective course and to form conceptual networks related to these perceptions. The research was conducted within the scope of qualitative research designs. The study group consisted of 16 participants who took “Democracy and Human Rights” selective course in “Curriculum and Instruction” and “Education Management” master programs in a public university in the spring term of 2017-2018 academic year. In the study, “word association technique” was used as data collection method. The data

¹ **Burcu Ökmen**, Burcu Ökmen, Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID: 0000-0002-0296-0078

² **Şeyma Şahin**, Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID: 0000-0003-1727-4772

Correspondence: seyymasahin@gmail.com

³ **Abdurrahman Kılıç**, Prof. Dr., Eğitim Bilimleri, Düzce Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2704-2951

collected before and after the lesson were analyzed separately. Two words association tables were prepared before and after the lesson. Conceptual networks are formed according to the word association tables. Conceptual networks were interpreted in accordance with some basic elements of democracy. Various suggestions have been developed in accordance with the research results.

Key Words: Democracy, Perception of Democracy, Conceptual Networks

GİRİŞ

Demokrasi kelimesi, Yunanca demos (insanlar) ve kratos (yönetmek) sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır. Antik Yunan’da, yirmi beş yüzyıl önce ortaya çıkan demokrasi anlayışı sürekli olarak gelişmiş ve günümüzde dünyanın tüm kıtalarına ve insanlığın büyük bir bölümüne ulaşmıştır (Dahl, 2001). Demokrasi, Abraham Lincoln’nün meşhur ve en çok atıf alan tarifi ile “halkın, halk tarafından ve halk için yönetimi”dir (Fortuna ve Panizza, 2015; Vander Hook, 2011). Robert Dahl’ın tanımında demokrasi; "sıradan vatandaşların liderler üzerinde nispeten yüksek derecede denetim uygulaması" olarak tanımlanmıştır (Olatunji, 2013). Bir başka tanıma göre ise demokrasi; “insanın sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu hak ve hürriyetlerini kullanmasına imkân tanıyan bir yönetim şekli”dir (Doğan, 2001). Demokrasi, her ne kadar batı kaynaklı bir kavram olarak düşünülse de, İslam dininin de özünde; özgürlük, inanç hürriyeti, kanun önünde eşitlik, adalet ve şura gibi demokrasinin temel unsurlarının mevcut olduğu görülmekte (Ateş, 2017; Yargıcı, 2007), bugünkü karşılığı parlamento olan “şura” ya da “meşveret” kurumu halkın yönetime katılımını işaret etmektedir (Koyuncu, 2015). Böylece demokrasi farklı toplumlarda yaşanan tecrübelerle insanlığın ortak malı olmuştur denilebilir.

Demokrasi yalnızca bir yönetim şeklini ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda bir yaşam biçimini de ifade etmektedir (Ertürk, 1981; Gözütok, 1995; Karşlı, 2006; Kıncal ve Işık, 2003; Sezal, 1981; Yeşil, 2002). Dewey (2001) de bu doğrultuda demokrasiyi öncelikle bir yaşam biçimi ve ortak deneyimlerin paylaşılması olarak görmektedir. Demokrasi, insanların nasıl bir arada yaşamaları gerektiği ile ilgili bilişsel ve duyuşsal yaşama dayalı eylemsel bir kavramdır. Demokrasi, insanların kendi aralarında veya çeşitli kurumlarla ilişkiye girdiklerinde, bir şeyler istediklerinde, haklarını savunup düşüncelerini açıklayabildiklerinde yaşama geçer (Yeşil, 2004). Demokrasi, insanların bütün farklılıkları ile birbirlerini kabullerini, karşılıklı saygı ve hoşgörü hissetmelerini kapsar (Duman, 2008). Demokratik ortam, demokratik uzlaşma, adalet, hak, görev bilinci ve duygusu gelişmiş bireylerin oluşturduğu; insan onuru, özgürlükçü, eşitlikçi, yaşamın dokunulmazlığı ve insana güven gibi değerlerin temel değerler olarak kabul edildiği, bir dayanışma ve uzlaşma ortamıdır (Lind, 1984).

Demokrasiyi doğru tanımlamak için öncelikle onun temel unsurlarını tespit etmek çok daha doğru olacaktır. Şişman (2006) demokrasi ile ilgili olarak; temel haklar, adalet, eşitlik, özgürlük, katılım, tercih yapma kavramlarına vurgu yapıldığını belirtmektedir. Gözütok (2004) demokrasinin

vazgeçilmezleri arasında; yurttaş katılımı, eşitlik, hoşgörü, azınlık haklarının korunması, sorumluluk, düzenli, özgür ve adil seçimler, ekonomik özgürlük, güç istismarının kontrol edilmesi, çok partili sistem, hukukun üstünlüğü gibi temel özellikleri sayar. Novak (1994) ile Osler ve Starkey (1994) ise demokrasinin temel kavramlarını adalet, eşitlik ve özgürlük olarak ifade etmektedirler. Aşağıda demokrasinin temel kavramlarından olan; adalet, eşitlik, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı, çoğulculuk, muhalefet ve seçim kavramları açıklanmıştır.

Hatemi'ye (2005) göre adaletin iki boyutu vardır. İlk boyutu istisnasız ve potansiyel boyut olan eşitlik adaletidir. Eşitlik adaleti insan hakları açısından ve dolayısı ile insanlık değeri açısından dil, din, cins, ırk gibi ve bunların dışında hiçbir gerekçe ile ayırımcılık yapılmamasını gerektirir. İkinci boyutu ise somut olay adaletidir. Her somut olayda herkese somut olayın özelliğine göre; emeğinin karşılığını, suçunun cezasını, liyakatinin uygun olduğu görevi verilmesini gerektirir. Nielsen'e göre (1979) toplumdaki adalet bir bütün olarak, her insana hak ettiğinden bağımsız olarak eşit saygı ile muamele edilmesi ve her insana hak ettiğinden bağımsız olarak kendine saygı gösterme hakkına sahip olması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır. Tarafsızlık ve eşitlik ilkeleri, adalet kavramının unsurlarıdır ve adalete bağlıdır (İşten, 2014). Eşitlik, yasalar önünde ve devletin vatandaşlara götürdüğü hizmetlerde dil, din, ırk, eğitim, yaş, cinsiyet, siyasi ve ideolojik görüş farkı gözetmeden vatandaşların eşit olması durumudur (Demir, 2010). Devlet politikaları herkese eşit muamelede bulunmalı ve tarafsız olmalıdır (Verba, 2006).

Hukukun üstünlüğü terimi, kimsenin yasaların üzerinde olmadığını ve herkesin statü, ırk, cinsiyet, zekâ vb. ayrımı olmadan yasaların önünde eşit olduğunu ifade eder. Hukukun üstünlüğü, hem vatandaşların kanunların gerektirdiği davranışları yerine getirmelerini hem de hükümetin yasalara göre hareket etmesini gerekli kılar (Assiotis ve Sylwester, 2015). Kuvvetler ayrılığı doktrininin özü; hiç kimsenin aşırı güç sahibi olmaması ve kurumlar arasında bir kontrol ve dengeler sistemi kurulması için yasama, yürütme ve yargı kurumlarının devletin farklı organlarında bulundurulması iktidarın tek elde toplanmasını engellemek ve bu üç kurumun birbirlerini denetleyebilmesini sağlamaktır (Khare, 2017). Kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucu olan yargı bağımsızlığı ilkesi, yargı erkinin, işlevini yerine getirirken, herhangi bir tarafın, herhangi bir nedenle doğrudan veya dolaylı kısıtlama, etki, teşvik, baskı, tehdit ve müdahalesine maruz bulunmamasını ifade eder (İşten, 2014).

Genel olarak her vatandaşın iyi bir hayat sürmesi ve karşısına çıkan fırsatları değerlendirebilmesi için gerekli olan toplumsal koşulları sağlamayı amaçlayan, ayrıca her vatandaşın kendi hayatındaki kararlar, değerler ve projeler üzerinde eleştirel düşünme kapasitesine sahip olduğu ilkesini kabul eden (Reidy, 2001) demokrasinin temel kavramlarından diğer ikisi çoğulculuk ve muhalefettir. Farklılıklarla birlikte yaşamayı mümkün kılan ve "ötekini kabul etmenin" en güzel yolu olarak tanımlanan demokrasi, zaten farklılık temeline dayandığı için oluşturduğu çeşitlilik kültürü ile değer çatışmasını önlemenin bir yolu olarak düşünülmektedir. Çeşitlilik ve çoğulculuk olmadan

demokrasi de var olamaz (Gündoğan, 2002). Muhalefet kavramı her ne kadar anlaşmazlıkların ya da karşıt fikirlerin ifadesi olarak olumsuz bir anlamı çağırırsa da, esasen muhalefetin örgütün demokratikleşmesi bakımından önemli rol oynamasının yanı sıra, bir geribildirim faaliyeti olarak düşünüldüğü zaman örgüt içerisindeki problemlerin saptanması, bu problemlerin çözümü için gerekli önlemlerin alınması, örgütsel iletişim, etkileşim ve performans açısından da oldukça faydalı olduğu görülecektir (Sadykova ve Tutar, 2014).

Demokrasi fikrinin oluşması, seçim gibi belirli karar verme prosedürlerinin de gerçekten demokratik yollarla gerçekleşmesini gerektirir (Post, 2005). Başarılı bir seçim usulü oluşturan demokratikleşen ülkelerde, “özgür” ve “adil” seçim demokrasinin özünü oluşturur (Nicolescu-Waggoner, 2016). Her ne kadar seçimler demokrasinin temel araçlarından biri olsa da, seçim tek başına demokrasinin göstergesi sayılamaz. Seçimlerin demokratik meşruiyet kazanması için, farklı görüşleri temsil eden partilerin serbestçe örgütlenebilmeleri ve seçim kulvarında her türlü baskıdan uzak, özgürlükçü bir ortamda yarışabilmeleri gerekir (Aliefendioğlu, 2005).

Bir ülkenin vatandaşlarının davranış ve tutumlarının demokratiklik düzeyi ile o ülkede demokrasinin varlığı ve uygulanma düzeyi arasında sıkı bir ilişki vardır. Demokrasi; demokratik değerlere sahip, demokratik yollarla düşünebilen, demokratik davranış biçimlerini benimsemiş bireylerin varlığını gerekli kılmaktadır (Bülbül, 1989; Büyükkaragöz, 1989). Demokrasinin önemini fark etmiş ve günlük hayatında uygulamaya başlamış bireylerin yer aldığı bir toplumda demokrasinin yerleşmesi, huzur ve mutluluğun sağlanması mümkün olabilecektir. Bu nedenle demokratik bir toplumun oluşturulması için demokrasinin temel öğelerini iyi anlamış bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir (Bal ve Yiğittir, 2013).

Bireylerin sahip oldukları demokrasi algıları, demokrasinin toplumdaki varlığını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle demokrasinin özellikle öğrencileri yetiştiren öğretmenler tarafından doğru anlaşılıp anlaşılmadığının belirlenmesinin ve onların bu konudaki algılarının ortaya konulmasının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma ile hepsi öğretmenlik yapan yüksek lisans öğrencilerinin seçmeli “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersi öncesi ve sonrasında demokrasiye ilişkin algılarının belirlenmesi, ayrıca bu algılarına ilişkin kavram ağlarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Katılımcıların ders öncesindeki demokrasi algıları ve bu algılarına ilişkin kavram ağları nasıldır?
2. Katılımcıların ders sonrasındaki demokrasi algıları ve bu algılarına ilişkin kavram ağları nasıldır?
3. Katılımcıların ders öncesinde ve sonrasındaki demokrasi algıları ve bu algılarına ilişkin kavram ağları arasında nasıl farklılıklar vardır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma, katılımcıların deneyimlerini derinlemesine irdelemeye olanak sağlayarak, kültürel bağlam içerisinde yaşam pratiklerinin nasıl anlamlandırıldığını açıklamaya çalıştığı, test etmek yerine keşfetmeyi amaçladığı ve belki de en önemlisi katılımcıların kendi dünyalarına girerek onların bakış açılarını resmetmeyi hedefler (Corbin ve Strauss, 2008). Araştırma nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” deseni kapsamında yürütölmüştür. Olgu bilim çalışmalarında araştırmacılar, katılımcıların belli konulardaki deneyimlerinin özünü ortaya çıkarmaya çalışırlar (Cresswell, 2014). Bu araştırma ile ortaya konulmaya çalışılan olgu; öğretmenlik yapan yüksek lisans öğrencilerinin demokrasi algılarıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu oluşturulurken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda, istatistiki bir temsil amaçlanmadığından problem durumunu yansıtmaya en uygun küçük bir grup ile derinlemesine çalışma yapmayı kolaylaştıracak çalışma ortamlarının oluşturulması hedeflenmektedir (Ritchie, Lewis ve Elam, 2003). Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde bir devlet üniversitesinin Eğitim Programları ve Öğretim ve Eğitim Yönetimi yüksek lisans programlarından seçmeli “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersini alan 16 katılımcı oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak projeksiyon tekniklerinden biri olan “kelime çağrışım tekniği” kullanılmıştır. Projeksiyon teknikleri, geleneksel yöntemlerin ulaşamadığı cevaplayıcıların bilinçaltı inanç ve tutumlarını inceleme becerisine sahiptir (Boddy, Bond ve Ramsey, 2011). Genellikle katılımcıların doğrudan gözlenemeyen, bilinçaltında yatan, bazen kendileri tarafından da bilinemeyen derin algılarını, bazen de tehdit edici, utanç verici buldukları ve reddedilmekten korktukları için açıklamak istemedikleri his, tutum ve motivasyonlarını dolaylı bir şekilde katılımcılardan almaya yönelik tekniklerdir (Miri, 2006).

Kelime çağrışım tekniğinde, katılımcılardan bir uyarana akla gelen ilk kelime ya da kelimeler ile cevap vermeleri istenir. Bu çalışmada katılımcılara dönem başında demokrasi ile doğrudan ya da dolaylı ilişkili 40 kelime verilmiş ve onlardan kelimelerin onlarda oluşturduğu çağrışımları kelime ya da kelime gruplarıyla ifade etmeleri istenmiştir. Dönem sonunda aynı katılımcılara yeniden aynı form uygulanmış ve yine aynı şekilde kelimelerin onlarda oluşturduğu çağrışımları kelime ya da kelime gruplarıyla ifade etmeleri istenmiştir.

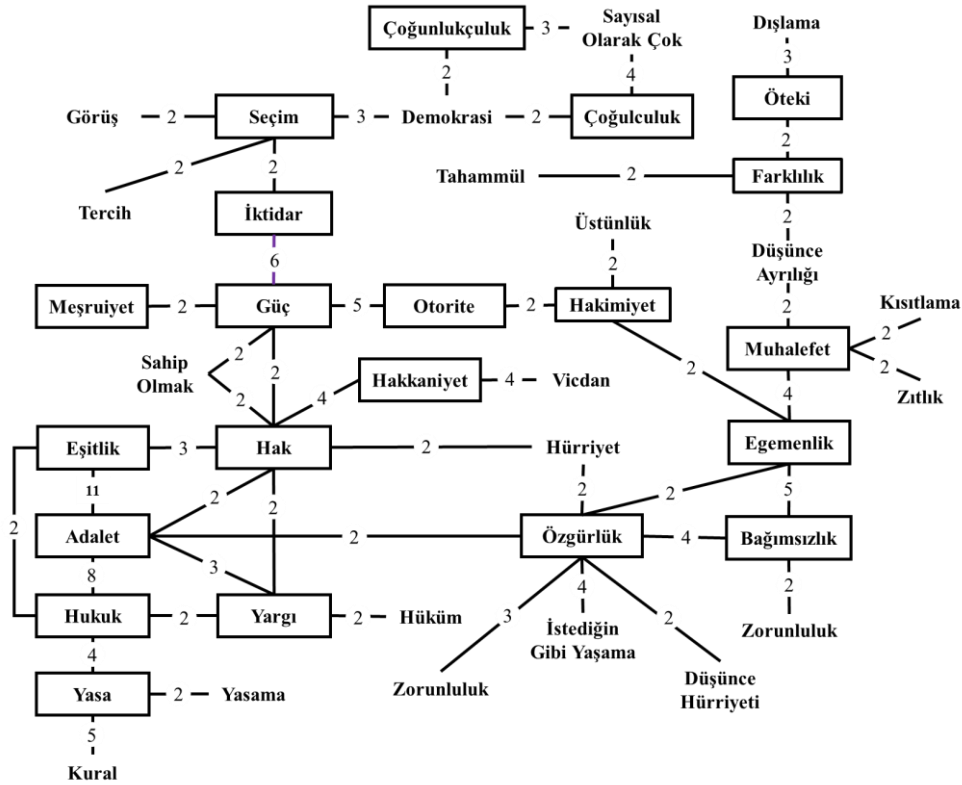
Verilerin Analizi

Kelime çağrışım tekniği ile toplanan verileri yorumlamak amacıyla ders öncesi toplanan veriler ve ders sonrası toplanan veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anahtar kavramlara verilen cevaplar ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve hangi anahtar kavramlar için hangi kelimelerin ya da kavramların kaçar defa tekrarlandığını gösteren ders öncesine ve ders sonrasına ait olmak üzere iki kelime ilişkilendirme tablosu hazırlanmıştır. Kelime ilişkilendirme tablosunda her bir sütuna anahtar kavramlar (40 kavram) yerleştirilmiş, her satıra ise katılımcılar tarafından bu anahtar kavramlarla ilişkilendirilen kavramlar (ders öncesi 206 kavram, ders sonrası 224 kavram) alfabetik sıraya göre yazılmıştır. Anahtar kavramlarla analiz sonucu ortaya çıkan kavramların kesiştiği kutucuklara ise kavramların birbiriyle kaç kez ilişkilendirildiği yazılmıştır. Analizlerde kesme noktası iki olarak belirlenmiştir. Yani birbiriyle en az iki defa ilişkilendirilmiş kavramlar analize dâhil edilmiştir. Oluşturulan bu kelime ilişkilendirme tabloları doğrultusunda ders öncesine ve ders sonrasına ilişkin kavram ağları oluşturulmuştur. Kavram ağlarında, çerçeve içindekiler anahtar kavramlar olup analiz sırasında ortaya çıkan kavramlar çerçeve içine alınmamıştır.

BULGULAR

Araştırma bulguları; “Katılımcıların Ders Öncesinde Demokrasi Algıları” ve “Katılımcıların Ders Sonrasında Demokrasi Algıları” şeklinde iki ana başlık altında sunulmuştur.

1. Katılımcıların Ders Öncesinde Demokrasi Algıları

Şekil 1. Kavram ağı-1

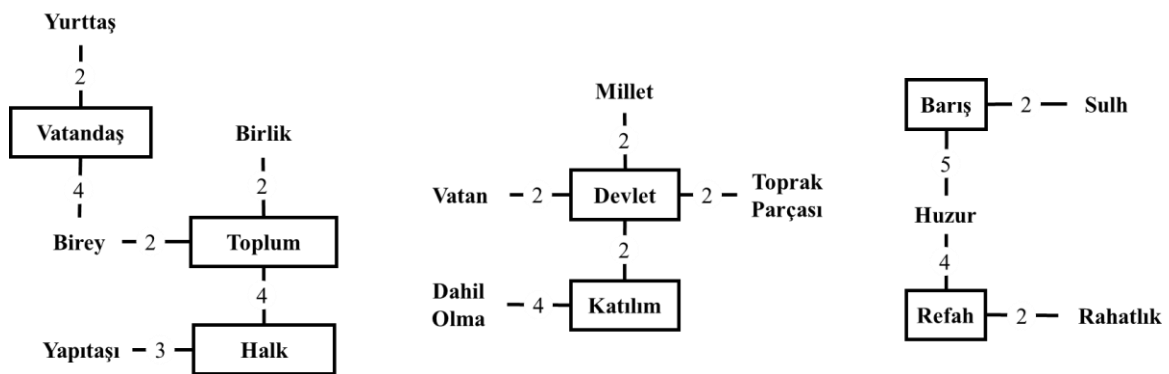
Şekil 1 incelendiğinde; demokrasinin temel unsurlarından olan “adalet” kavramının en çok yine demokrasinin unsurlarından olan “eşitlik” kavramı ile ilişkilendirildiği, ondan sonra ise sırasıyla “hukuk”, “yargı”, “hak” ve “özgürlük” kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Demokrasinin diğer bir temel unsuru olan hukukun üstünlüğü ilkesi ile ilgili olarak verilen “hukuk” kavramı; “adalet”, “eşitlik”, “yasa” ve “yargı” kavramları ile ilişkilendirilmiştir.

Demokrasinin bir diğer temel unsuru çoğulculuk ilkesidir. “Demokrasi” kavramı katılımcılara verilen 40 kavramdan ve onların söyledikleri diğer kavramlardan sadece üç tanesi ile ilişkilendirilmiştir. Bunlar; “seçim”, “çoğunlukçuluk” ve “çoğulculuk” kavramlarıdır. “Demokrasi” kavramı ile ilişkilendirilmiş olan “çoğunlukçuluk” ve “çoğulculuk” kavramlarının her ikisi de aynı zamanda “sayısal olarak çok” kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum katılımcıların bu iki kavramla ilgili olarak anlam karmaşası yaşadıklarını göstermektedir.

Demokrasinin temel unsurlarından diğer ikisi seçim ve muhalefettir. “Demokrasi” kavramı ile ilişkilendirilen “seçim” kavramı aynı zamanda “iktidar” kavramı ile de ilişkilendirilmiştir. “Muhalefet” kavramının “kısıtlama” ve “zıtlık” gibi negatif anlama gelen kelimelerle ilişkilendirilmiş olması oldukça düşündürücüdür.

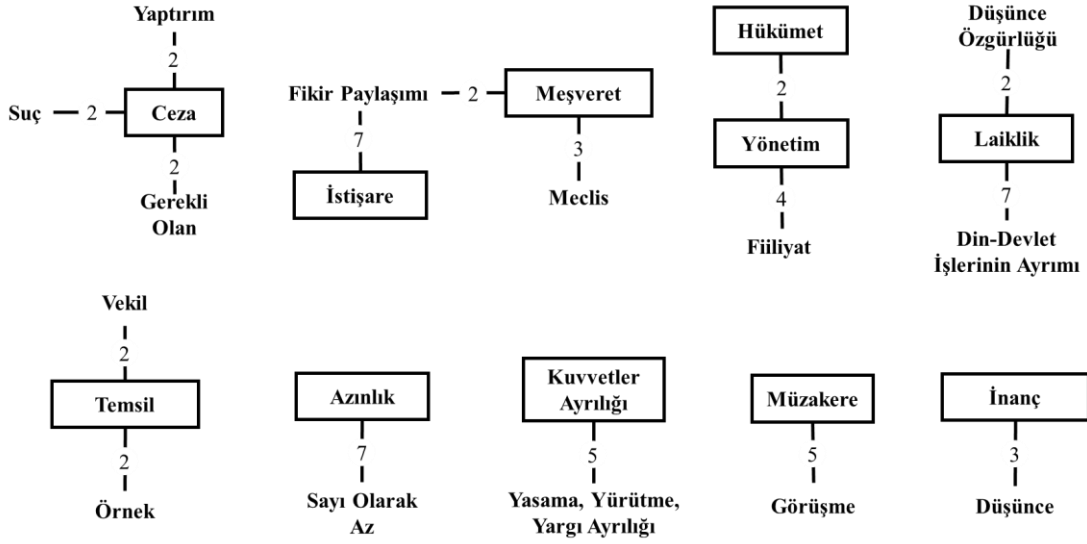
Kavram ağında dikkat çeken diğer bir kavram da “güç” kavramıdır. Bu kavramın; “iktidar” ve “otorite”nin yanı sıra “meşruiyet” ve “hak” kavramlarıyla ilişkilendirilmiş olmasının katılımcıların demokrasi algıları açısından olumlu olduğu düşünülmektedir.

“Hak” kavramı “adalet”, “eşitlik”, “hürriyet”, “yargı” ve “güç” kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu ilişki ağı; hak, adaleti, eşitliği ve hürriyeti gerektirir. Korunması yargı yoluyla olur. Hak gücü doğurur şeklinde düşünülmüş olabilir. Özgürlükle ilgili kavramsal yapıda; “egemenlik”, “bağımsızlık”, “hürriyet”, “zorunluluk”, “istediğin gibi yaşama” ve “düşünce hürriyeti” kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Ayrıca; “egemenlik” ve “bağımsızlık” kavramlarının kendi aralarında da ilişkisi kurulmuştur.

Şekil 2. Kavram ağı-2

Şekil 2 incelendiğinde demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan “vatandaş”, “toplum” ve “halk” anahtar kavramları arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir. “Katılım” kavramı “devlet” kavramı ve “dâhil olma” kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca “barış” ve “refah” kavramları arasında dolaylı bir ilişki olduğu görülmektedir.

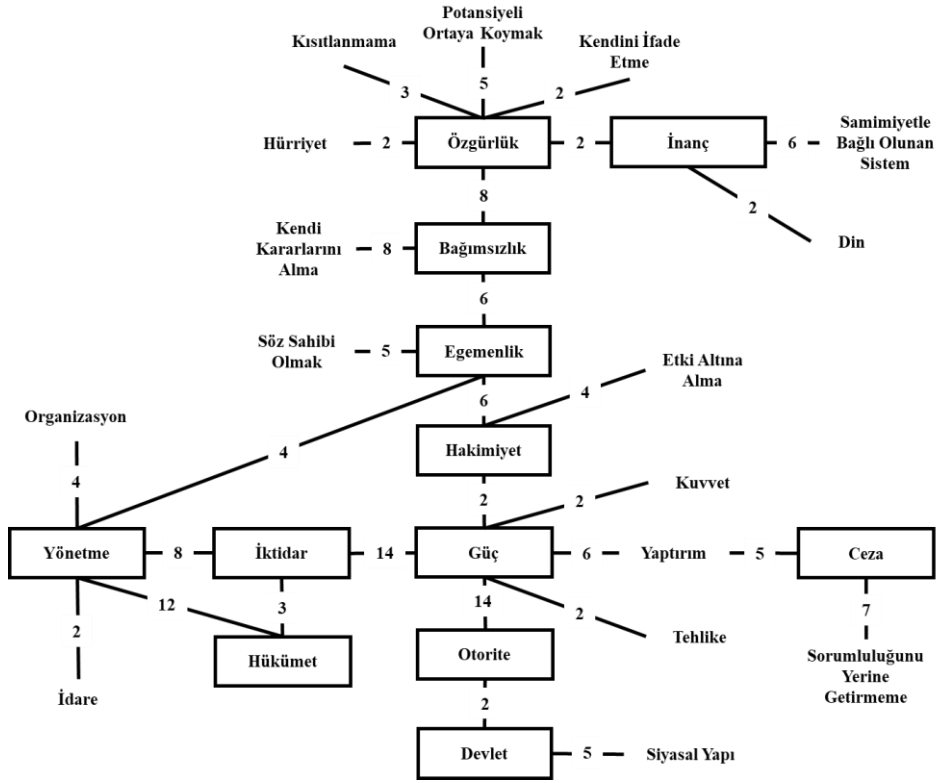
Şekil 3. Kavram ağı-3

Şekil 3'te kendi aralarında ilişkili olan ancak demokrasinin temel unsurları ile ilişkisi kurulmayan 2-4 kelimedenden oluşan kelime grupları görülmektedir. “Meşveret” kavramı “meclis” kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Bu iki kavramın ilişkili bulunması olumlu bir algıdır. “İstişare” ve “meşveret” kavramları arasında dolaylı bir ilişki olduğu görülmektedir. “Müzakere” kavramının “görüşme” kavramıyla ilişkilendirilmiş olduğu ancak “meclis”, “meşveret” ve “istişare” kavramlarıyla ilişkisinin kurulmamış olduğu görülmektedir.

Demokrasinin temel unsurlarından olan “kuvvetler ayrılığı” kavramı, demokrasi ile ilgili kavramlarla ilişkilendirilmemiş, Şekil 3'te de görüldüğü üzere sadece “yasama, yürütme ve yargı ayrılığı” kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durum bu kavramın demokrasinin temel unsuru olarak algılanmadığı anlamına gelebilir.

2. Katılımcıların Ders Sonrasında Demokrasi Algıları

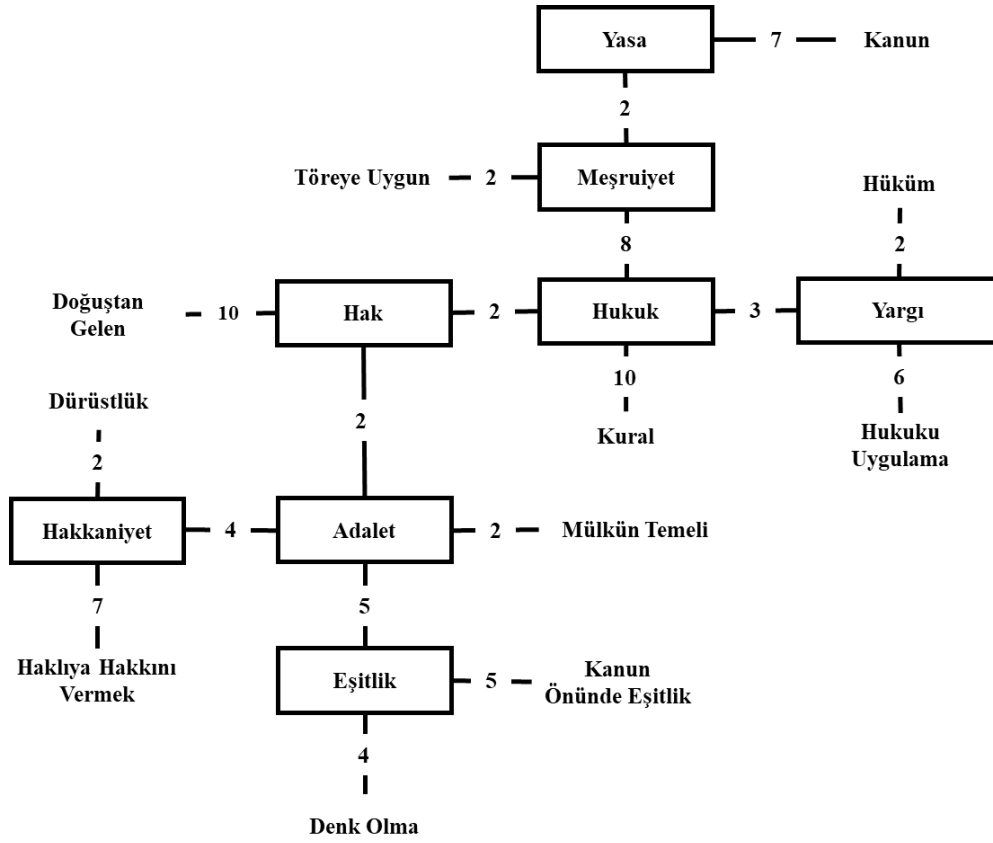

Şekil 4. Kavram ağı-4

Şekil 4'te görülen ve ders sonrası veriler doğrultusunda oluşan en büyük kavram ağı (28 ilişkili kavramdan oluşan) demokrasinin temel unsurları olan; adalet, eşitlik, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, seçim, muhalefet ve kuvvetler ayrılığı ilkelerinden hiçbirinin bulunmadığı görülmektedir. Bu kavram ağının merkezinde “güç” kavramının yer aldığı görülmektedir. Katılımcılar “güç” kavramını; gücün kaynağı olan “iktidar”, “kuvvet” ve “otorite” kavramlarıyla, ayrıca gücün sonucu olan “hâkimiyet”, “yaptırım” ve “tehlike” kavramlarıyla ilişkilendirmişlerdir.

Özgürlükle ilgili kavramsal yapıda; “bağımsızlık”, “potansiyeli ortaya koymak”, “inanç”, “kendini ifade etme”, “kısıtlanmama” ve “hürriyet” kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların ortaya koyduğu “potansiyeli ortaya koymak” kavramının özgürlüğü ifade eden yerinde bir kavram olduğu söylenebilir.

“Yönetme”, “iktidar” ve “hükümet” kavramları üçlü bir ilişki ağı içinde görülmektedir. Ancak “devlet” kavramı bu kavramlarla ilişkilendirilmemiştir. “Devlet” kavramı gücü temsil eden bir otorite olarak algılandığı görülmektedir.

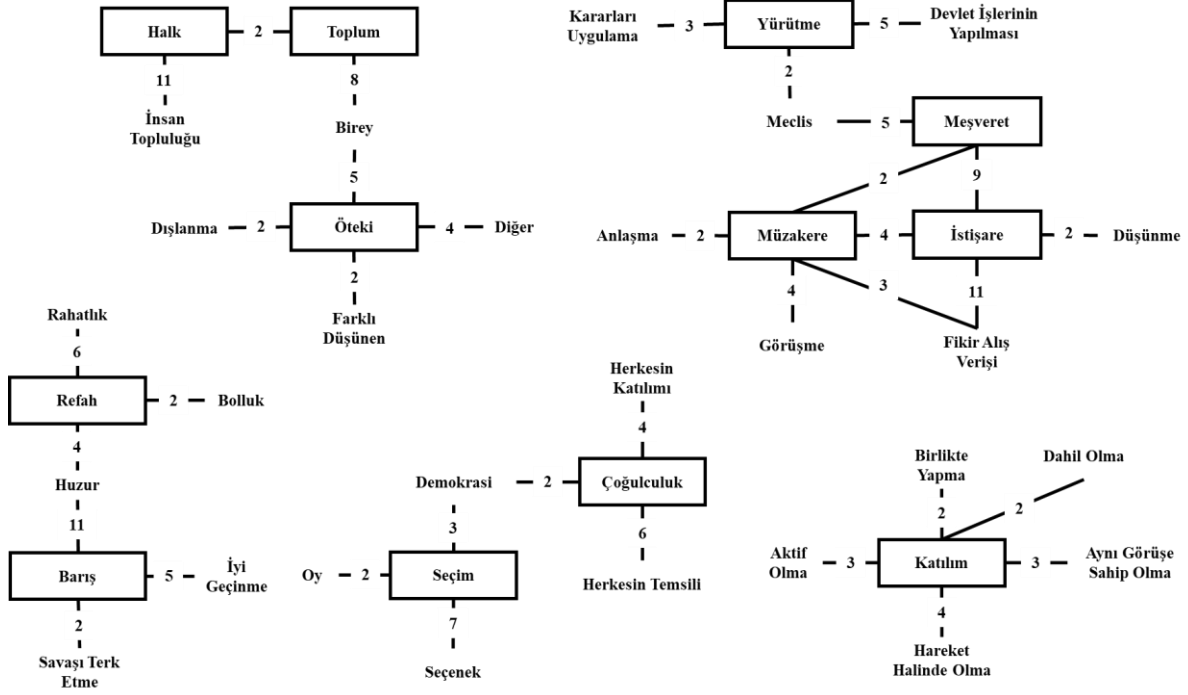

Şekil 5. Kavram ağı-5

Şekil 5 incelendiğinde demokrasinin en temel unsurlarından olan; “adalet”, “eşitlik” ve “hukuk” ilkelerinin 19 ilişkili kelimedenden oluşan bu kavram ağına oldukça güzel bir şekilde konumlandırıldığı görülmektedir.

“Adalet” anahtar kavramının “eşitlik”, “hakkaniyet”, “hak” ve “mülkün temeli” kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. “Hukuk”la ilgili kavramsal yapıda ise; “hak”, “meşruiyet”, “yargı” ve “kural” kavramlarının yer aldığı görülmektedir. “Meşruiyet” ile ilişkili kavramlara bakıldığında; meşruiyetin kaynağının “yasa” ve “hukuk” olarak görülmekte olduğu ve bu durumun da katılımcıların demokrasi algıları açısından oldukça olumlu olduğu söylenebilir.

Kavram ağına oldukça merkezi konuma sahip olan “hak” kavramının, “hukuk”, “adalet” ve “doğuştan gelme” kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Hakkın doğuştan geldiği, korunmasının hukuk ve adalet yoluyla olacağı düşünülmüş olabilir.

Şekil 6. Kavram ağı-6

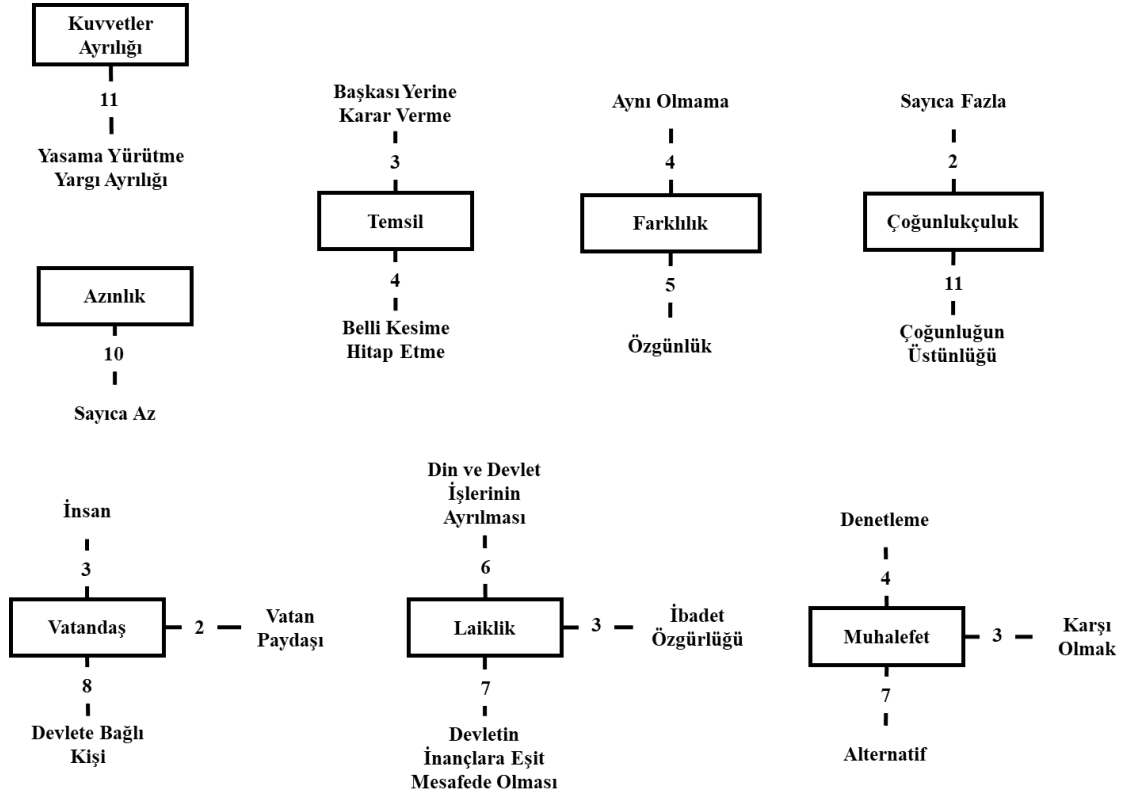
Şekil 6'ya bakıldığında “müzakere”, “meşveret” ve “istişare” kavramlarının birbirleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir. “Meşveret” kavramı ise “meclis” kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Tüm bu kavramların birbiri ile ilişkili olarak düşünülmesinin demokrasi açısından olumlu bir algı olduğu söylenebilir.

Kavram ağında “meclis” kavramı “yasa” ya da “yasama” ile değil de “yürütme” ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum katılımcıların zihinlerindeki kavram karmaşasına işaret ediyor olabilir. Ancak bu durum aynı zamanda, yürütmede daha geniş bir katılımın arzu edildiğinin yani meclisin/seçilmişlerin yönetimde söz sahibi olması gerektiğinin düşünüldüğünün de göstergesi olabilir.

“Demokrasi” kavramı katılımcılara verilen 40 kavramdan ve katılımcıların söyledikleri diğer kavramlardan sadece iki tanesi ile ilişkilendirilmiştir. Bunlar; “seçim” ve “çoğulculuk” kavramlarıdır. Çoğulculuğun demokrasi ile ilişkilendirilmiş olmasının demokrasi adına olumlu bir algı olduğu düşünülmektedir.

Kavram ağında, “toplum” ve “halk” kavramları birbirleriyle ilişkilendirilmiş ayrıca bu kavramların “toplum” ve “öteki” kavramları ile dolaylı bir ilişkisi kurulmuştur. “Öteki” kavramı ile ilgili kavramsal yapıda “dışlanma”, “birey”, “diğer” ve “farklı düşünen” kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Buradaki “dışlanma” kavramının, “dışlanması gereken” anlamı mı yoksa “pratikte dışlanan” anlamı mı taşıdığı net olarak anlaşılamamaktadır.

“Katılım” kavramı; “aktif olma”, “birlikte yapma”, “dâhil olma”, “aynı görüşe sahip olma” ve “hareket halinde olma” kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak bu kavramın “meclis”, “seçim”, “demokrasi”, “iktidar” gibi kavramlarla ilişkisi kurulmamıştır. Ayrıca “barış”, “refah” ve “huzur” kavramları arasında ilişki kurulmuş, yine aynı şekilde bu kavramlar diğer anahtar kavramlarla ilişkilendirilmemiştir.

Şekil 7. Kavram ağı-7

Demokrasinin temel unsurlarından biri olan “kuvvetler ayrılığı” kavramı, demokrasi ile ilgili diğer kavramlarla ilişkilendirilmemiş, sadece “yasama yürütme yargı ayrılığı” kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durum bu kavramın demokrasinin temel unsuru olarak algılanmadığı anlamına gelebilir.

“Çoğunlukçuluk” kavramı “çoğunluğun üstünlüğü” ve “sayıca fazla” kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Bu kavramın demokrasi ve demokrasinin temel unsurları ile ilişkilendirilmemiş olmasının demokrasi adına olumlu bir algı olduğu söylenebilir.

“Vatandaş” kavramının “toplum” ve “halk” kavramları ile ilişkisi kurulmamıştır. Ayrıca bu kavram Şekil 4’te yer alan kavram ağındaki “yönetme”, “iktidar” ve “hâkimiyet” gibi kavramlarla ilişkilendirilmemiştir.

“Muhalefet” kavramının sadece “denetleme”, “karşı olmak” ve “alternatif” kavramlarıyla ilişkilendirildiği; ancak “demokrasi”, “yönetim”, “katılım” gibi kavramlarla ve demokrasinin diğer

temel kavramlarıyla ilişkilendirilmemiş olması bu kavrama yüklenen ya da yüklenmeyen anlam açısından düşündürücüdür.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Kavram haritaları, ders öncesi ve ders sonrası karşılaştırmalı olmak üzere demokrasinin bazı temel unsurları doğrultusunda yorumlanmıştır:

Demokrasinin temel unsurlarından olan “adalet” kavramının, ders öncesinde en çok “eşitlik” kavramı ile daha sonra yine demokrasinin temel unsurlarından olan “hukuk”, “yargı”, “hak” ve “özgürlük” kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmüştür. Ders sonrasında; “adalet” kavramının “eşitlik”, “hakkaniyet”, “hak” ve “mülkün temeli” kavramlarıyla ilişkilendirildiği, ancak “adalet” kavramının ders öncesine göre “eşitlik” kavramı ile daha az ilişki gösterdiği görülmüştür.

Bu durum “adalet” ve “eşitlik” kavramlarının ders öncesinde eş anlamlı olarak düşünüldüğünü, ders sonrasında ise anlamlarının daha iyi anlaşılabilir ayrıştırıldığını göstermektedir. Ders sonunda, adaletin hak ile ilişkilendirilmesi olumlu bir algıdır. İştin (2014) de tarafsızlık ve eşitlik ilkelerinin, adalet kavramının unsurları olmakla birlikte aynı anlamı ifade etmediklerini belirtmektedir. Verba (2006)’nın “haksız yere bir gruba diğerinden daha fazla fayda sağlamama” şeklindeki adalet tanımı araştırmanın sonucu ile uyum sağlamaktadır. Kaldırım (2005)’in 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algılarını belirlemeyi amaçladığı çalışmada, öğrencilerin demokrasi ile adalet arasındaki bağlantıyı kuramadıkları yönündeki sonucu bu araştırmayı destekler nitelikte değildir.

“Hukukun üstünlüğü” ilkesi ile bağlantılı olarak verilen “hukuk” kavramı ders öncesinde; “adalet”, “eşitlik”, “yargı” ve “yasa” kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Ders sonrası; hukukla ilgili olarak; “hak”, “meşruiyet”, “yargı” kavramları zikredilmiştir. Ders öncesi “hukuk” kavramı ile ilişkisi kurulmayan “hak” kavramının ders sonrası ilişkisi kurulmuştur.

Hukukun, adalet ve eşitlikle birlikte zikredilmesi doğru bir algının sonucudur. Nicolescu-Waggoner (2016) hukukun üstünlüğü ilkesinin, eşitlik ve adalet ilkeleri ile çok yakından bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Assiotis ve Sylwester, (201) ile Khare (2017) de göre de hukukun üstünlüğü ile eşitlik arasındaki ilişkiyi “kimsenin yasaların üzerinde olmadığı ve herkesin statü, ırk, cinsiyet, zekâ vb. ayrımı olmadan yasaların önünde eşit olduğu” şeklinde ifade etmektedirler. Ders öncesi “hukuk” kavramı ile ilişkisi kurulmayan “hak” kavramının ders sonrası ortaya çıkmasının demokrasi algısı açısından oldukça olumlu olduğu düşünülmektedir. Hukukla ilgili olarak; “hak”, “meşruiyet”, “yargı” kavramlarının zikredilmesi ile hukukun üç ayağı oluşturulmuş, hakkın korunması ile hukuk, hukukun varlığı ile meşruiyet ve hukukun gerçekleşebilmesi ile yargı ilişkilendirilmiştir. Aktaş (2015), Gözlügöl (2013), Palombella ve Morlino (2010) da hukukun üstünlüğü ilkesi ile hak kavramı arasında ilişki kurmakta ve hukukun üstünlüğü ilkesinin vatandaşların hak ve özgürlüklerini hukuksal güvence altında bulundurmakta olduğunu, yönetimin insaf ve takdirine bırakmadığını belirtmektedir.

“Seçim” kavramı ders öncesinde “demokrasi”, “iktidar”, “görüş” ve “tercih” kavramları ile ders sonrasında ise “demokrasi”, “seçenek” ve “oy” kavramları ile ilişkilendirilmiştir.

Seçim ile demokrasinin ilişkili olarak görülmesi doğal karşılanmakla birlikte, “seçim” kavramının ders öncesinde ve sonrasında demokrasinin ilişkilendirildiği üç kavramdan biri olarak ortaya çıkması, bu kavrama oldukça fazla bir anlam yüklenmiş olabileceğini göstermektedir. Nicolescu-Waggoner (2016) başarılı bir seçim usulü oluşturan demokratik ülkelerde, özgür ve adil seçimlerin demokrasinin özünü oluşturduğunu belirtmektedir. Aliefendioğlu (2005) ise seçimlerin her ne kadar demokrasinin temel araçlarından biri olsalar da, tek başlarına demokrasinin göstergesi sayılamayacağını belirtmektedir.

“İktidar” kavramının ders öncesinde “güç” kavramı ile “muhalafet” kavramının ise “kısıtlama” ve “zıtlık” gibi negatif anlamlı kelimelerle ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir. Ders sonrasında, “iktidar” kavramının “güç”, “hükümet” ve “yönetme” kavramları ile “muhalafet” kavramının ise “denetleme”, “alternatif” ve “karşı olmak” kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

Ders sonrasında muhalafete ilişkin algıda olumlu yönde değişiklik olduğu söylenebilir. Sadykova ve Tutar (2014) demokrasi ile muhalafet arasında pozitif bir ilişkinin var olduğunu ve muhalafetin demokratikleşmenin önemli araçlarından biri olduğunu ifade etmektedirler. Tuncel ve Balkan (2013) da iktidarın bütün rejimlerde bulunduğu halde, özgür muhalafetin ancak demokrasilerde var olduğunu belirtmekte ve muhalafetin önemine dikkat çekmektedir. Sadykova ve Tutar (2014) örgütsel demokrasi ve örgütsel muhalafet arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında otorite ve güç algısının muhalafeti negatif yönde açıkladığını, otoriter ortamlarda muhalafetin zor gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir. Bu yorum bu çalışmada muhalafet ile güç arasında ilişki kurulmaması durumu ile uygunluk göstermektedir.

“Güç” kavramı ders öncesinde; “iktidar” ve “otorite” kavramlarının yanı sıra “meşruiyet” ve “hak” kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ders sonrasında elde edilen kavram haritasında merkezi bir konumda yer alan “güç” kavramı; “iktidar”, “otorite”, “hâkimiyet” anahtar kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Otorite bireye değil, kurumsal bir yapıya yani devlete dayandırılmış, iktidar ise “yönetme” işlevi ve “hükümet” ile ilişkilendirilmiştir. Ders öncesinde “güç” ile ilişkisi kurulan “hak” kavramının ders sonrasında herhangi bir ilişki kurulmamıştır.

“Güç” kavramının “hak” kavramı ile ilişkilendirilmesinin katılımcıların demokrasi algıları açısından oldukça olumlu olduğu düşünülmektedir. Bu ilişki, “haklı olan güçlüdür” şeklinde formüle edilebilir. Keohane ve Nye (1989) siyaset bilimi açısından gücü, “bir aktörün başkalarının normal şartlar altında yapmayacağı şeyleri yaptırması ya da sonuçlar üzerinde kontrol sahibi olması” şeklinde tanımlamaktadır. Demirtepe ve Özertem (2013) güç ya da iktidarın, ister devlet ister birey olsun hükmetme ve egemen olma arayışında olan her aktör için neredeyse kutsal ve ulaşılmaması gereken

varlık olarak algılandığını belirtmektedir. Araştırma sonuçlarından farklı olarak, Aktaş (2015) hükümeti belirlenmiş bir zaman dilimi için yöneten iktidarın, gücünü halktan aldığını, demokrasilerde en üst otoriteyi halkın temsil ettiğini belirtmektedir.

“Hak” kavramı dersten önce “adalet”, “eşitlik”, “hürriyet”, “yargı” ve “güç” kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu ilişki ağı, hak; adaleti, eşitliği ve hürriyeti gerektirir, korunması yargı yoluyla olur, hak gücü doğurur şeklinde düşünülmüş olabilir. “Hak” kavramının, dersten sonra “hukuk”, “adalet” ve “doğuştan gelme” kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Hakkın korunmasının hukuk ve adalet yoluyla olacağını düşünülmesi görülmektedir.

Sencer (1992) hakkı; özgürlükleri, bazı yasakları ve yararlanma isteklerini kapsamına alan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bu tanım araştırmada ders öncesinde ortaya çıkan “hak” ile “hürriyet” ilişkisi ile uyum göstermektedir. Dersten sonra hakkın doğuştan geldiğinin düşünülmüş olması hakkın doğru konumlandırıldığına bir göstergesi sayılabilir. Kuçuradi (2009) ise kişinin kim olduğu önemli olmadan, insan olması dolayısıyla haklarının korunması gerektiğini belirtmektedir. Bu tanımlamada araştırmada ders sonrasında ortaya çıkan “hak” ile “doğuştan gelme” ilişkisi ile doğrudan uyum göstermektedir.

“Meşruiyet” kavramının ders öncesinde yalnızca “güç” kavramı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Ders sonrasında ise “meşruiyet” ile ilişkili kavramlara bakıldığında; meşruiyetin kaynağının “yasa” ve “hukuk” olarak algılandığı görülmektedir.

Meşruiyet kavramının “güç” kavramı ile ilişkilendirilmesinin demokrasi algısı açısından olumsuz olduğu söylenebilir. Meşruiyetin “yasa” ve “hukuk” ile ilişkilendirilmesi, onun kaynağının “yasa” ve “hukuk” olarak algılandığı anlamına gelmektedir. Bu durumun demokrasi algısı açısından oldukça olumlu olduğu düşünülmektedir. Bahar (2009) ile Çetin (2003) meşruiyeti; eylemlerin, ilişkilerin ve iddiaların toplumsal kabul görecektir hukuki, rasyonel, zorunlu, ahlaki, makul, doğal gerekçelere dayandırılması olarak açıklamaktadırlar. Demokratik toplumda güç ve otoritenin kaynağının hukuka dayalı olduğunu, bunun insanların temel bir yasaya göre düşünmeleri, hareket etmeleri ve yargılanmaları anlamına geldiğini belirtmektedirler. Bu yorumlar araştırmanın sonuçları ile uyum göstermektedir.

Ders öncesinde; “çoğunlukçuluk” ve “çoğulculuk” kavramları “demokrasi” kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Bu kavramların ikisi de aynı zamanda “sayısal olarak çok” kavramı ile de ilişkilendirilmiştir. Ders sonrasında ise; “çoğulculuk” kavramı demokrasi ile ilişkilendirilmiş ancak “çoğunlukçuluk” kavramı demokrasi ile ilişkilendirilmemiştir. Dersten sonra “çoğulculuk” kavramının dolaylı olarak “seçim” kavramıyla da ilişkisi kurulmuştur.

Dersten önce “çoğunlukçuluk” ve “çoğulculuk” kavramlarının ikisinin birden demokrasi ile ilişkilendirilmiş olması, bu iki kavramla ilgili anlam kargaşası yaşandığını göstermektedir.

Çoğunlukçuluğun demokrasi ile birlikte zikredilmesi demokrasinin ruhuna aykırıdır. Dersten sonra ise bu anlam kargaşasının kaybolduğu görülmektedir. Gündoğan (2002) farklılıklarla birlikte yaşamayı mümkün kılan ve “ötekini kabul etmenin” en güzel yolu olarak tanımlanan demokrasinin, farklılık temeline dayandığını, çeşitlilik ve çoğulculuk olmadan demokrasinin var olamayacağını söylemektedir. Yavuz (2009) ile Tunç (2008) da çoğunlukçuluğun, çoğunluğun mutlak ve sınırsız üstünlüğünü, yanılmazlığını ve doğruluğunu ortaya koyan bir kavram olduğunu, çoğunluğun yönetmesi, azınlığın ise sadece muhalefet etmesini gerektirdiği için demokrasiye uygun olmadığını belirtmektedirler. Sadık ve Sarı (2012)’nin ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarını metaforlar aracılığıyla inceledikleri araştırmada bu sonuçlara zıt olarak öğrencilerin demokrasinin çoğulculuk yönünü nadiren vurguladıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumun öğrencilerin yaş farklılıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı şekilde Kaldırım (2005)’da yaptığı araştırmada öğrencilerin demokrasilerde çeşitliliğin öneminin farkında olmadıklarını ifade etmiştir. Dersten sonra “çoğulculuk” kavramının dolaylı olarak “seçim” ile ilişkilendirilmesi oldukça yerinde bir algıdır. Çünkü olması gerekenin aksine, seçimler genellikle çoğulculuk ile ilişkili görülmemekte, çoğunluğu ortaya çıkarmanın bir aracı olarak algılanmaktadır.

“Kuvvetler ayrılığı” kavramı ders öncesinde ve ders sonrasında demokrasi ile ilgili kavramlarla ilişkilendirilmemiş, sadece “yasama, yürütme ve yargı ayrılığı” kavramıyla ilişkilendirilmiştir.

Bu durum bu kavramın demokrasinin temel unsuru olarak algılanmadığı anlamına gelebilir. Akgül (2010) ile Büke (2016) Montesquieu’nun; yargı gücü, yasama ve yürütme gücünden ayrı değilse özgürlüğün var olmayacağını sözünü ayrıca, 1789 İnsan Hakları ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi’nin, kuvvetler ayrılığı sistemini içermeyen bir düzenlemenin anayasa niteliği taşımayacağını kabul ettiğini aktarmaktadırlar. Gözler (2016) bir devlette bir anayasanın olduğunu söyleyebilmek için, o devlette, bir yandan vatandaşların hak ve hürriyetlerinin yasalarla güvence altına alınması gerektiğini, diğer yandan da o devlette kuvvetler ayrılığının olması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, “kuvvetler ayrılığı” kavramının “özgürlük”, “bağımsızlık” ve “anayasa” gibi kavramlarla ilişkilendirilmiş olması beklenebilirdi.

Ders öncesinde; demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan “vatandaş”, “toplum” ve “halk” kavramları arasında bir ilişki kurulduğu görülmekle birlikte, bu kavramların demokrasi ve demokrasinin temel unsurları ile ilişkilendirilmediği görülmektedir. Ders sonrasında; “toplum” ve “halk” kavramları birbirleriyle ilişkilendirilmiş ayrıca bu kavramların “öteki” kavramı ile dolaylı bir ilişkisi kurulmuştur. “Vatandaş” kavramı ise yalnızca “insan”, “vatan paydaşı”, “devlete bağlı kişi” olarak algılanmıştır.

Demokratik bir devletin bireylerinin din, ırk, sosyal sınıf, cinsiyet gibi değişik ve birbiriyle kesişen kimlik unsurları vardır ancak farklılıklara rağmen herkes tarafından eşit bir şekilde paylaşılan

tek kimlik unsuru vatandaşlıktır (Bakioğlu ve Kurt, 2009). Bu anlamda ders sonrası vatandaşlık kavramının demokrasi ile ilgili kavramları çağrıştırmaları beklenebilirdi.

Ders öncesinde; “meşveret” kavramı “meclis” kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca “istişare” ve “meşveret” kavramları arasında dolaylı bir ilişki kurulmuştur. “Müzakere” kavramının “görüşme” kavramıyla ilişkilendirilmiş olduğu ancak “meclis”, “meşveret” ve “istişare” kavramlarıyla ilişkisinin kurulmamış olduğu görülmektedir. Ders sonrasında; “meşveret”, “istişare” ve ders öncesine ek olarak “müzakere”, kavramlarının birbirleri ile “meşveret” kavramının ise aynı zamanda “meclis” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Tüm bu kavramların birbiri ile ilişkili olarak düşünülmesinin demokrasi açısından olumlu bir algı olduğu söylenebilir. Ders sonrasında, “meclis” kavramının “yasa” ya da “yasama” ile değil de “yürütme” ile ilişkilendirilmesi katılımcıların zihinlerindeki kavram karmaşasına dikkat çekmektedir. Ancak bu durum aynı zamanda, yürütmede daha geniş bir katılımın arzu edildiğinin yani meclisin/seçilmişlerin yönetimde söz sahibi olması gerektiğinin düşünüldüğünün de göstergesi olabilir. Meclisin görevi yürütme, muhalefetin görevi ise denetleme olarak belirlenmiştir. Savcı (1995) da bu sonuçlara uygun olarak demokrasilerde, çoğulcu toplumun bütün dinamiklerinin bir meşverette, meşveretin ise serbest müzakere ve tartışma ortamında bulunduğunu belirtmektedir. Bütün dinamiklerin katıldığı bir meşveret olmadan ve bu meşveret içinde beliren fikirler çoğunluğun müzakeresiyle kararı etkilemeden demokrasi gerçekleşemez demektir.

Ders öncesinde, “katılım” kavramı, “devlet” ve “dâhil olma” kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Ders sonrasında ise, “aktif olma”, “birlikte yapma”, “dâhil olma”, “aynı görüşe sahip olma” ve “hareket halinde olma” kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Sezer (1984)’e göre katılım tüm demokratik yönetimler için ortak bir amaçtır. Çitçi (1989) ile Eryıldız (1989) da demokrasilerde siyasi kararların tüm halkın doğrudan veya dolaylı olarak katılacağı bir sistemle alınacağını belirtir.

Dersten önce; özgürlükle ilgili kavramsal yapıda; “egemenlik”, “bağımsızlık”, “hürriyet”, “zorunluluk”, “istediğin gibi yaşama”, “adalet” ve “düşünce hürriyeti” kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Ayrıca; “egemenlik” ve “bağımsızlık” kavramlarının kendi aralarında da ilişkisi kurulmuştur. Dersten sonra; özgürlükle ilgili kavramsal yapıda; “bağımsızlık”, “hürriyet”, “inanç”, “potansiyeli ortaya koymak”, “kendini ifade etme” ve “kısıtlanmama” kavramlarının yer aldığı görülmektedir.

Katılımcıların ders sonrasında özgürlüğü farklı açılardan ifade ettikleri ve daha doğru konumlandıkları görülmektedir. “Potansiyeli ortaya koymak”, “kendini ifade etmek” kavramlarının özgürlüğü ifade eden oldukça uygun kavramlar olduğu söylenebilir. Duman (2004) ile Sadık ve Sarı (2011) yaptıkları araştırmada öğretmen adaylarının demokrasiyi çoğunlukla eşitlik ve özgürlük

kavramlarıyla açıkladıkları sonucunu ortaya koymuşlardır. Kaldırım (2005) ise bu araştırmanın sonuçlara zıt olarak, 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algılarını belirlemeyi amaçladığı bir çalışmada öğrencilerin “özgürlük” ve “milli egemenlik” gibi bazı konuları yanlış algıladıkları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonuçları doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Okul öncesinden başlayarak eğitimin her kademesindeki öğrencilerin, özellikle eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarının demokrasi algılarının geliştirilmesine yönelik önlemler alınmalıdır.
- Demokrasi ve İnsan Hakları dersi lisans ve ön lisans düzeyinde seçmeli ders olarak öğretim programlarında yer almalıdır.
- Öğrenciler demokratik yöntemlerle, demokratik ve öğrenci merkezli ortamlarda yetişmelidir.
- Bu çalışmada yüksek lisans öğrencilerinin demokratik algıları incelenmiştir. Yapılacak çalışmalarda öğretmenlerin, velilerin, öğrencilerin demokratik tutum ve değer algıları birlikte araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akgül, M. E. (2010). Kuvvetler ayrılığı ilkesinin dönüşümü ve günümüz demokratik rejimlerindeki anlamı. *Ankara Barosu Dergisi*, 68(4), 79-101.
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi kavramına eleştirel bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 87-105.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili demokrasinin “seçim” ayağı. *TBB Dergisi*, 60, 71-96.
- Assiotis, A. and Sylwester, K. (2015). Does democracy promote the rule of law?. *Journal of Economic Development*, 40(1), 63-92.
- Ateş, (2017). İslam ve demokrasi üzerine. *TESAM Akademi Dergisi*, 215-224.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji* (Üçüncü baskı). Ankara: Usak Yayınları.
- Bakioğlu, A. ve Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19-39.
- Bal, M. S. ve Yiğittir, S. (2013). İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 195-220.
- Boddy, C., Bond, D. and Ramsey, E. (2011). *Projective techniques: Are they a victim of clashing paradigms?* Online at http://mpr.ub.uni-muenchen.de/33331/MPRA_Paper_No.33331.
- Büke, A. (2016). Kuvvetler ayrılığının parlamenter sistemde siyasal partilerin faaliyetlerine etkisi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 225-239.

- Bülbül, S. (1989). *Demokrasi Eğitiminde Öneriler (Panel II)*. Demokrasi İçin Eğitim. Ankara: TED Yayınları.
- Büyükkaragöz, S. (1989). *Ortaöğretimde demokrasi eğitimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Corbin, J. and Straus, A. (2008). *Basics of qualitative research: Technique and procedure for developing grounded theory*. USA: Sage Publication.
- Cresswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approach*. USA: Sage Publication.
- Çetin, H. (2003). Siyasetin evrensel sorunu: İktidarın meşruiyeti-meşruiyet iktidarı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3), 61-88.
- Çitçi, O. (1989). *Yerel yönetimlerde temsil-Belediye örneği*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Daht, R. (2001). *Demokrasi üstüne*. (Çev. B. Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Demir, N. (2010). Demokrasinin temel ilkeleri ve modern demokrasi kuramları. *Ege Akademik Bakış*, 10(2), 597-611.
- Demirtepe, M. T. ve Özertem, H. S. (2013). Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları. *Bilig*, 65, 95-118.
- Dewey, J. (2001). *Democracy and education*. USA: The Pennsylvania State University.
- Doğan, İ. (2001). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Pegem A.
- Duman, B. (2004). Öğrenme öğretme sürecindeki entelektüel şizofrenizm. *I. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Duman, B. (2008). Öğrenme-öğretme sürecindeki entelektüel şizofrenizm. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 287-321.
- Ertürk, S. (1981). *Diktacı tutum ve demokrasi*. Ankara: Yelken-tepe Yayınları.
- Eryıldız, S. (1989). *Yerel yönetimde yeniden yapılanma*. Ankara: TÜSES Yayınları.
- Fortuna, P. and Panizza, U. (2015). Democracy, education and the quality of government. *J Econ Growth*, 20, 333-363.
- Gözler, K. (2016). Elveda kuvvetler ayrılığı, elveda Anayasa 10 Aralık 2016 tarihli Anayasa değişikliği teklifi hakkında bir eleştiri. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 25-36.
- Gözlügül, S. V. (2013). Uluslararası hukuk boyutuyla hukukun üstünlüğü. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1-2), 1423-1453.
- Gözütok, F. D. (1995). *Öğretmenlerin demokratik tutumları*. Ankara: TUDAV Yayınları.
- Gözütok, F. D. (2004). *Öğretmenliğimi geliştiriyorum*. (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gündoğan, A. O. (2002). Çoğulculuk ve değer bunalımı. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8.
- Hatemi, H. (2005). Adalet kavramının içeriği ve mutlaklığı ve değişmezliği. *Köprü Dergisi*, 92.
- İşten, İ. (2014). Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(2), 285-313.

- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 143-162.
- Karslı, M. D. (2006). *Etkili okul yöneticiliği*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Keohane, R. and Joseph, S. N. (1989). *Power and Interdependence*. New York: Harper Collins Publishers
- Khare, N. (2017). Separation of power and rule of law in india, unswerving deepening of democracy. *International Journal of Recent Research Aspects*, 4(8), 114-117.
- Kıncal, R. Y. ve Işık, H. (2003). Demokratik eğitim ve demokratik değerler. *Eğitim Araştırmaları*, 11, 54-58.
- Koyuncu, A. A. (2015). Dört farklı perspektiften İslam demokrasi tartışmaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 705-727.
- Kuçuradi, İ. (2009). *İnsan haklarının felsefi temelleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Lind, G. (1984). *Inhalts und struktur des moralischen urteilens*. (Unpublised doctorate thesis), Universtitaet Konstanz, Germany.
- Miri, L. R. (2006). Using projective techniques in the evaluation of groups for children of rehabilitating drug addicts. *Issues in Mental Health Nursing*, 27(5), 519-535.
- Nicolescu-Waggoner, C. (2016). *No rule of law, no democracy: Conflicts of interest, corruption, and elections as democratic deficits*. USA: State University of New York Press.
- Nielsen, K. (1979). Radical egalitarian justice: Justice as equality. *Social Theory and Practice*, 5(2), 209-226.
- Novak, J. M. (1994). *Democratic teacher education: Programs, processes, problems, and prospects*. Albany: State University of New York Pres.
- Olatunji, F. O. (2013). Democracy and the challenge of the rules of law in developing Democratic society. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2), 67-79.
- Osler, A. and Starkey, H. (1994). Fundamental issues in teacher education for human rights: A European perspective. *Journal of Moral Education*, 23, 349-360.
- Palombella, G. and Morlino, L. (2010). *Rule of law and democracy: Inquiries into internal and external issues*. Leiden: Brill NV.
- Post, R. (2005). Commentaries: "thinking about democracy" democracy and equality. *Law, Culture and the Humanities*, 1, 142-153.
- Reidy, D. A. (2001). Pluralism, liberal democracy, and compulsory education: Accommodation and assimilation. *Journal of Social Philosophy*, 32(4), 585-609.
- Ritchie, J., Lewis, J. and Elam, G. (2003). *Designing and selecting sample*. In *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*, Ed. Jane Ritchie ve Jane Lewis, 77-108, London: Sage.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2011). Öğretmen adayları ve demokrasi: Sınıf öğretmeni adaylarının demokrasi algılarının metaforlar yoluyla değerlendirilmesi. *10. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayını.

- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.
- Sadykova, G. ve Tutar, H. (2014). Örgütsel demokrasi ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *İşletme Bilimi Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Savcı, B. (1995). Anayasacılığımızın gelişim çizgisi üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50 (3).
- Sencer, M. (1992). *Hak ve özgürlük kavramı. TODAİE*, 14, 1-12.
- Sezal, İ. (1981). *Sosyal bilimlerde temel kavramlar*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Sezer, B. U. (1984). Political participation and the influence of the family on participation. *Turkish Yearbook of Human Rights*, 5, 1-37.
- Şişman, M. (2006). *Eğitimde demokrasi ve sosyal adalet: Türkiye eğitim sisteminin değişmeyen miti*. Türk Eğitim Sisteminde Yeni Paradigma Arayışları Bildiriler Kitabı, 4-5 Kasım, Ankara: Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- Tuncel, G. ve Balkan, S. (2013). Türkiye demokrasisinin aksak ayağı: Muhalefet. *Journal of Yasar University*, 8(31), 5341-5370.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 1113-1132.
- Vander Hook, S. (2011). *Democracy*. USA: Abdo Consulting Group, Inc.
- Verba, S. (2006). Fairness, equality, and democracy: Three big words. *Social Research*, 73(2), 499-540.
- Yargıcı, A. (2007). Kur'an'a göre şura ve demokrasi. *Dini Araştırmalar*, 9(27), 171-183.
- Yavuz, B. (2009). Çoğulcu demokrasi anlayışı ve insan hakları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1-2), 283-302.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yeşil, R. (2004). İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde yöntem. *G.Ü. Kışehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 35-41.

The Conceptual Networks Related to Graduate Students' Perceptions of Democracy

EXTENDED ABSTRACT

Democracy not only expresses a form of government but also expresses a way of life (Ertürk, 1981; Gözütok, 1995; Karıslı, 2006; Kıncal ve Işık, 2003; Sezal, 1981; Yeşil, 2002). Dewey (2001) also considers democracy as a way of life and shared experiences. Democracy is an operational concept based on cognitive and affective life about how people should live together. Democracy comes to life when people enter into relationships between themselves or with various institutions, when they want something, defend their rights and explain their thoughts (Yeşil, 2004). Democracy encompasses people's acceptance of each other, mutual respect and tolerance with all their differences (Duman, 2008). The democratic environment is an environment of solidarity and reconciliation formed by individuals who have democratic reconciliation, justice, rights, duty consciousness and sense; that the values such as human dignity, libertarian, egalitarian, inviolability of life and trust in human beings are accepted as fundamental values (Lind, 1984).

Individuals' perceptions of democracy directly affect the existence of democracy in society (Bülbül, 1989; Büyükkaragöz, 1989). For this reason, it is considered that it is very important to determine whether democracy is properly understood by the teachers who train students and to reveal their perceptions about this subject. The aim this study is to determine the perceptions of the graduate students about democracy before and after the "Democracy and Human Rights" selective course and to form conceptual networks related to these perceptions. For this purpose, the following questions were researched:

- What is the participants' perception of democracy before the lesson and the conceptual networks related to these perceptions?
- What is the participants' perception of democracy after the lesson and the conceptual networks related to these perceptions?
- What are the differences of participants' perceptions of democracy before and after the course and the conceptual networks for these perceptions?

The research was conducted within the scope of the phenomenologic design of qualitative research designs. Purposeful sampling method was used in the research. The study group of the study consisted of 16 participants who took "Democracy and Human Rights" selective course in "Curriculum and Instruction" and "Education Management" master programs in a public university in the spring term of 2017-2018 academic year. In the study, "word association technique" which is one of the projection techniques was used as data collection method.

In the word association technique, participants are asked to respond to a stimulus with the first words or words that come to mind. At the beginning of the semester, 40 words were given directly or indirectly related to democracy and the students were asked to express their associations with words or phrases. At the end of the semester, the same form was re-applied to the same participants.

The data collected before and after the lesson were analyzed separately. Two words association tables were prepared before and after the lesson showing which words or concepts were repeated for the key concepts. The cut-off point in the analysis was determined as two. In other words, at least two related concepts are included in the analysis. The conceptual networks related to pre- and post-course were formed in line with these word association tables.

Conceptual networks were interpreted in accordance with some basic elements of democracy, comparing pre-course and post-course concepts. According to this research, it was seen that the concept of “justice”, which is one of the basic elements of democracy, was associated with the concept of “equality” before the lesson and then with the concepts of “law”, “judiciary”, “rights” and “freedom”, which are then one of the basic elements of democracy. After the course; it was found that the concept of “justice” was associated with the concepts of “equality”, “equity”, “rights” and the “foundation of property”, but the concept of “justice” showed less relation with the concept of “equality” than before. This shows that these two concepts are considered as synonymous before the lesson, and that their meaning is better understood after the lesson. At the end of the course, the relation of justice with rights is a positive perception.

The concept of “law” given in connection with the rule of law principle was associated with “justice”, “equality”, “judiciary” and “law” before the course. The citing of law together with justice and equality is the result of a right perception. After the course; with regard to law; rights, legitimacy, judiciary key concepts are mentioned. Thus, three pillars of the law were created, the “law” was associated with “the protection of the right”, “legitimacy” was associated with “the existence of law” and “judiciary” was associated with “the realization of the law”. It was thought that the concept of “right” after the lesson, which was not related with the concept of law before the course, is quite positive in terms of the participants' perceptions of democracy.

The concept of “selection” was related to the concepts of “democracy”, “power”, “opinion” and “preference” before the lesson and the concepts of “democracy”, “choice” and “vote” after the lesson. The fact that the concept of “selection” is one of the three concepts in which democracy was associated before and after the course, although it was accepted that the selection and democracy were regarded as related, shows that this concept may have had a lot of meaning.

It was seen that before the lesson, the concept of “government” was associated with the concept of “power” and the concept of “rivalry” was associated with negative meaningful words such as

“restriction” and “contrast”. After the course, it was seen that the concept of “government” was associated with the concepts of “power” and “administration”, and the concept of “rivalry” was related to the concepts of “control”, “alternative” and “opposition”. In this case, it can be said that there was a positive change in the perceptions of the participants about the “rivalry” after the course.

The concept of “power” was associated with concepts of “government” and “authority” as well as concepts of “legitimacy” and “right” before the lesson. It was thought that associating the concept of power with the concept of rights is quite positive in terms of participants' perceptions of democracy. This relationship can be formulated as “ If you are right, you are powerful.”